

วิจารณ์หนังสือ

ณรงค์ชัย อัครเศรณี และ รังสรรค์ ฐานะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ) รักเมืองไทย เล่ม 2 รวมบทความวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อเป็นเกียรติแก่ศาสตราจารย์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ในโอกาสอายุครบ 60 ปี (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคม-ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519), 382 หน้า ราคา 60 บาท

หนังสือเล่มนี้เป็นการรวมบทความทางเศรษฐกิจไทยทั้งหมด 8 เรื่อง ซึ่งแยกตามเศรษฐศาสตร์แขนงต่าง ๆ 5 แขนง ซึ่งเป็นบทความที่น่าสนใจ แต่ผู้วิจารณ์เกรงขอเสนอจุดเด่นและจุดด้อยของบทความเพียง 4 บทความ ทั้งนี้เพราะผู้วิจารณ์มีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ

บทความเรื่องแรกคือ "เกษตรกรรมกับคนกลาง" โดย ดร.อัมมาร์ สยามวอลา ซึ่งถูกเสนอในภาคเศรษฐศาสตร์การเกษตรและการพัฒนาชนบทนั้น มีลักษณะมุ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคนกลางกับเกษตรกร บทความนี้มีข้อดีตรงที่ได้ให้ข้ออธิบาย เกี่ยวกับระบบการตลาดในระดับเกษตรกรรมกับคนกลางของผลิตผลทางเกษตรหลายชนิด

ในส่วนที่เกี่ยวกับระบบการตลาดของข้าว ข้าวโพด และปอแก้ว ดร.อัมมาร์ ได้วิเคราะห์และสรุปว่า "...เป็นระบบที่มีการแข่งขันสูง และราคาที่เกษตรกรได้รับ...เป็นราคาที่สูงพอสมควร...เป็นราคาที่ "เหมาะสม" " (หน้า 7) ทั้งนี้ ดร.อัมมาร์ ให้เหตุผลว่าในระดับท้องที่เกษตรกรรมมี "ค่าใช้จ่ายในการโยกย้าย" ต่ำมาก กล่าวคือ เกษตรกรมีทางเลือกโดยการไปหาพ่อค้าอื่น ๆ ได้และสามารถเลือก

ชายให้พ่อค้าคนโลกได้ทำให้ราคาดีที่สุด ผู้วิจารณ์ใครขอแสดงความเห็นเฉพาะกรณีของการค้าข้าว ของประเทศการให้เคยออกไปสัมภาษณ์ชาวบ้านและคนกลางตามหมู่บ้านในอยุธยาและมหาสารคาม ผู้วิจารณ์ไม่เห็นด้วยกับ ดร. อัมมาร์ ที่ว่าค่าใช้จ่ายในการโยกย้ายต่ำมาก จนทำให้เกษตรกรสามารถขายข้าวได้ในราคาสูงพอสมควรและเหมาะสม ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ นั้นมีคนกลางที่อาจเป็นพ่อค้าข้าวเปลือกหรือนายหน้าอยู่ไม่กี่คนซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านนั้น หากมีพ่อค้าจร (อยู่ต่างหมู่บ้าน) เข้าไปรับซื้อก็มีเป็นส่วนน้อย และบ่อยครั้งที่พ่อค้าข้าวเหล่านั้นต้องอาศัยพ่อค้าข้าวเปลือกหรือนายหน้าซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านนั้น ๆ เป็นสื่อกลางติดต่อ จากการสอบถามชาวบ้านทราบว่า ชาวนาส่วนใหญ่มักจะขายข้าวให้คนกลางที่ตนเองเคยติดต่อขายให้ประจำ มีน้อยรายที่จะเปลี่ยนคนรับซื้อหรือเอาข้าวไปขายโรงสีด้วยตนเอง ส่วนคนที่ชาวนามักขายข้าวให้คนกลางที่เคยติดต่อด้วยประจำ ก็เนื่องจากปัจจัยทางสังคมคือ รู้จักมักคุ้นกันจึงเกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ ดังนั้น การที่ ดร. อัมมาร์ สรุปว่าค่าใช้จ่ายในการโยกย้ายต่ำมากจนทำให้เกษตรกรสามารถขายข้าวได้ในราคาสูงพอสมควรนั้นน่าจะถูกต้องในบางกรณี

นอกจากนี้ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า ดร. อัมมาร์ ถ้วนสรุปโดยปราศจากข้อมูลที่สนับสนุนข้อสรุปอย่างเพียงพอเสียก่อน จึงจะเห็นได้จากที่ ดร. อัมมาร์ ได้กล่าวว่าเป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีผู้ใดซักถามว่า เกษตรกรเคยขายผลผลิตของตนให้ใครบ้าง ? บ่อยหรือไม่ ? เพื่อจะทราบว่าเขาขายให้คนกลางซ้ำคนเดิมหรือเปลี่ยนเสมอ ดังนั้นผู้วิจารณ์จึงใคร่กล่าวว่า ข้อสรุปของ ดร. อัมมาร์ ดังกล่าวนั้นไม่น่าจะถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการค้าข้าว

ยิ่งไปกว่านั้นข้อสรุปของ ดร. อัมมาร์ เกี่ยวกับการค้าข้าวระดับหมู่บ้านว่ามีลักษณะแข่งขันสูงและเกษตรกรได้ราคาสูงพอสมควรนั้น อาจก่อให้เกิดการเข้าใจ

ผิดต่อผู้อ่านได้มาก เพราะการพิสูจน์ว่าจริง ๆ แล้วการค้าข้าวหรือการค้าผลิตภัณฑ์เกษตรอื่น ๆ มีลักษณะแข่งขันหรือผูกขาดหรือไม่เพียงใ้ไหนต้องศึกษาวิจัยเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างละเอียด และต้องออกไปสัมภาษณ์ชาวนาในหมู่บ้านและสังเกตการณ์ด้วยตนเองด้วย ที่สำคัญก็คือ การเอาเปรียบชาวนาจากฝ่ายคนกลางนั้น นักวิจัยจะมุ่งมองปัจจัยทางเศรษฐกิจอย่างเดียวไม่ได้ ควรต้องมองปัจจัยทางสังคมด้วย เช่น อาจเป็นไปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนกลางกับชาวนาอาจเป็นปัจจัยที่คนกลางจะถือโอกาสกดราคาได้อย่างสบายก็เป็นได้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากที่จะสามารถตัดสินได้ว่า การค้าข้าวระดับหมู่บ้านมีสภาพแข่งขันหรือผูกขาด บางปีลักษณะการค้าข้าวในหมู่บ้านหนึ่งอาจมีขนาดการแข่งขันมากพอสมควร แต่บางปีที่มีการส่งข้าวออกต่างประเทศติดขัด ชาวนาในหมู่บ้านเดียวกันนั้นอาจขายข้าวได้ราคาต่ำมาก เพราะถูกคนกลางกดราคาอย่างหนักก็เป็นได้

ความทุกข์ยากของเกษตรกรไทยที่สะท้อนออกมาในรูปของปัญหาหนึ่งทีกล่าวถึงกันเสมอคือ ปัญหาหนี้ของเกษตรกร ผู้อ่านจะพิจารณาปัญหาดังกล่าวได้จากบทความเรื่อง “วิเคราะห์หนี้สินของเกษตรกรและหนทางแก้ไข” โดย ดร.สาธิต อุทัยศรี ข้อดีของบทความเรื่องนี้คือ ได้อธิบายปัญหาหนี้สินของเกษตรกรค่อนข้างละเอียดในเรื่องต่าง ๆ เช่น อุปสงค์ของสินเชื่อทางเกษตรและอุปทานของเงินกู้ภาวะอัตราดอกเบี้ย ตลอดจนได้เปรียบเทียบสภาพหนี้สินของเกษตรกรไทยกับเกษตรกรของบางประเทศในเอเชียด้วย สำหรับข้อเสนอแนะเกือบทุกข้อนับว่าเป็นข้อเสนอแนะที่ดีมีผู้เคยกล่าวถึงเสมออยู่แล้ว และเป็นแนวทางระดมยวเกือบทุกข้อ เช่น การเสนอให้มีการปฏิรูปที่ดินอย่างได้ผล เป็นต้น

ข้อเสนอแนะของ ดร.สาธิต ที่น่าสนใจคือการเสนอให้รัฐบาลขอความร่วมมือกับเอกชนที่ปล่อยเงินกู้อยู่ในชนบท ให้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางปล่อยเงินกู้ให้แก่เกษตรกร ทั้งนี้วิธีการคือ ให้เอกชนผู้ปล่อยเงินกู้มาขึ้นทะเบียนไว้ และรัฐบาล

จะจัดสรรเงินกู้แก่บุคคลทั้งกล่าวในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อจะได้นำไปให้เกษตรกรกู้ อีกข้อหนึ่งในอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่า ดร.สาธิต ได้ให้เหตุผลว่า การดำเนินการ ตามข้อเสนอดังกล่าวจะเป็นการลดหนี้สูญที่สถาบันทางการเงินต่าง ๆ ดำเนินงานอยู่ และจะทำให้เป็นการเพิ่มอุปทานเงินกู้ จนในระยะยาวอัตราดอกเบี้ยในชนบทจะลดต่ำลง ข้อเสนอคนมีเงินไขว้คว้ารัฐบาลต้องไม่กำหนดอัตราดอกเบี้ยที่ผู้ปล่อยเงิน กู้ในชนบทจะเรียกเก็บจากเกษตรกรผู้ขอกู้ ในตอนดำเนินการระยะแรกโดยอ้างว่าจะ ทำให้แผนงานไม่ได้ผล

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าข้อเสนอตามวิธีการนี้ในทางปฏิบัติน่าจะมีปัญหาหลาย ประการ ทั้งนี้เพราะผู้ที่ได้รับประโยชน์ส่วนใหญ่จากวิธีการที่เสนอนี้ ก็คือนายทุน เงินกู้ในชนบท ส่วนเกษตรกรผู้ยากไร้นั้นก็ยังคงขาดทุนครีตกต่อไป เหตุผลของผู้วิจารณ์ประการแรกคือจากหลักฐานที่เป็นที่ทราบกันดีว่า ชาวนาในภาคกลางและ ภาคเหนือเป็นจำนวนมากที่ได้สูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินไปนั้น เนื่องจากไม่ทันแล้ห้- เหลี่ยมของนายทุนเงินกู้ ฉะนั้น ความจริงในแง่นี้จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ออกเงินกู้กับเกษตรกรเป็นไปในลักษณะที่เกษตรกรถูกเอาเปรียบ ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะคิดต่อไปด้วยว่า จะมีหลักประกันอะไรที่จะห้ามไม่ให้ผู้ออกเงินกู้ไม่ กำหนดอัตราดอกเบี้ยตามใจชอบ และจะไม่เรียกร้องอะไรจากเกษตรกรก่อนเพื่อ เป็นค่าอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการออกเงินกู้ ฉะนั้นการที่บทความนี้ไม่มีข้อ เสนอให้รัฐบาลกำหนดอัตราขั้นสูงของอัตราดอกเบี้ยที่ผู้ออกเงินกู้แก่เกษตรกรคือ ปฏิบัติยอมอาจทำให้เกษตรกรถูกเอาเปรียบได้ เหตุผลประการที่สอง คือ การกระจายอุปทานของเงินกู้ อาจอยู่ในวงจำกัด เกษตรกรส่วนใหญ่อาจไม่ได้รับผลประโยชน์ทั่วถึง ทั้งนี้ กล่าวคือผู้ออกเงินกู้ที่จดทะเบียนไว้กับรัฐบาลอาจออกเงินกู้ ส่วนใหญ่ให้ญาติสนิทมิตรสหายของตน "การเล่นพวก" ในลักษณะดังกล่าวอาจก่อ

ให้เกิดมี “ผู้ออกเงินกู้เถื่อน” ขึ้นไม่น้อย หากเป็นเช่นนั้นรัฐบาลก็จะไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นได้ทั่วถึง ผู้เสียประโยชน์จะได้แก่เกษตรกรอีก

ฉะนั้น วิธีการที่ ดร.สาธิต เสนอนั้น ผู้วิจารณ์เห็นว่าน่าจะเป็นการไปเพิ่มอำนาจผูกขาดการออกเงินกู้แก่นายทุนเงินกู้ ซึ่งตลอดมาเขาเหล่านั้นส่วนใหญ่ไม่ได้มีพฤติกรรมที่แสดงว่ามีความจริงใจและเห็นใจเกษตรกรผู้ยากไร้เลย

อีกบทความหนึ่งโดย ดร.เมธี ครอบแก้ว เรื่อง “ภาวะของภาษีอากรและรายได้ของรัฐบาลต่อการกระจายรายได้ของครอบครัวไทย ปี 2512” เป็นความพยายามของผู้เขียนที่จะวัดหรือประมาณการของภาษีที่ตกอยู่กับครอบครัวที่มีรายได้ต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับต่ำสุดไปหาสูงสุด ทั้งนี้ผู้เขียนมุ่งที่จะพิสูจน์ว่า ระบบการภาษีและรายได้ของรัฐบาลไทยมีความเป็นธรรมต่อชนชั้นต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด ?

ดร.เมธี ได้เลือกใช้ข้อมูลการสำรวจการใช้จ่ายของครอบครัวปี 2512 มาทำการวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏว่ากราฟแสดงอัตราการเสียภาษีที่แท้จริง (effective rate) มีลักษณะลดถอยมาก ซึ่ง ดร.เมธี ได้สรุปว่า “ระบบการเก็บภาษีและหารายได้ปรากฏตามข้อมูลปี 2512 เป็นภาระอย่างยิ่งต่อความเป็นอยู่ของผู้ยากจนและผู้มีรายได้น้อย” อย่างไรก็ตาม ดร.เมธี มิได้ให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงระบบภาษีอากรและรายได้ของรัฐบาลแต่อย่างใด โดยอ้างว่าเป็นเรื่องที่ย่อยนอกเหนือขอบเขต การศึกษาเรื่องนี้ ผู้วิจารณ์เห็นว่า ผู้เขียนน่าจะได้มีข้อเสนอแนะในเรื่องเกี่ยวกับประเด็นที่กล่าวนี้ด้วยเพื่อความสมบูรณ์ของบทความยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ข้อดีของบทความนี้อีกประการหนึ่งก็คือ ดร.เมธี ได้เสนอข้อคิดและข้อบกพร่องของวิธีการศึกษาที่ตนใช้ด้วย เพื่อให้แกกติกแก่ผู้ที่วิจัยเรื่องนี้ต่อไปว่าควรใช้วิธีการศึกษาแบบใด? อย่างไร? ดร.เมธี ได้เสนอให้ผู้ที่สนใจทำการศึกษาเรื่องนี้จากแง่ของการใช้จ่ายของรัฐบาลเพื่อจะเป็นการมองอีกแง่มุมตรง

ข้ามกับที่ต้นศึกษาในแง่หารายได้ของรัฐบาล ซึ่งสามารถจะให้ผลที่น่ามาประเมินกันได้และจะนำไปพิจารณาศึกษาหาข้อมูลที่ดีกว่าได้

ข้อเขียนอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจคือ "ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น : การค้าและการลงทุน" โดย ดร. ณรงค์ชัย อัครเศรณี และ ดร. เจริญ นายะ เป็นข้อเขียนที่ยาวที่สุด (126 หน้า) ในหนังสือเล่มนี้ บทความเรื่องนี้ผู้เขียนมุ่งที่จะอธิบายผลกระทบซึ่งกันและกันระหว่างการค้าไทย - ญี่ปุ่น กับการลงทุนของญี่ปุ่นในไทย ด้วยเหตุที่ญี่ปุ่นมีบทบาทเด่นชัดมากทั้งด้านการลงทุนในไทยและในฐานะเป็นคู่ค้าที่สำคัญที่สุดของไทย การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ด้านการค้ากับการลงทุนของประเทศทั้งสองจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ

ดร. ณรงค์ชัย และ ดร. นายะ ได้อธิบายและเสนอข้อมูลอย่างกว้างขวางในเรื่องต่าง ๆ คือ ทศการการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น และสถานะดุลการชำระเงินของไทย ลักษณะและการขยายตัวของการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น การขายสินค้าออกระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ลักษณะการลงทุนของญี่ปุ่น และได้เสนอความสัมพันธ์ระหว่างการค้ากับการลงทุน

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า ผู้เขียนทั้ง 2 ท่านมิได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญบางประการที่มีส่วนทำให้ดุลการค้าของไทยขาดดุลให้ญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก เช่น ในเรื่องระบบการควบคุมทางการค้าของญี่ปุ่น ดร. ณรงค์ชัย และ ดร. นายะ ได้กล่าวถึงการกำหนดโควตาของญี่ปุ่นในการนำสินค้าเข้าบ้างเล็กน้อย แต่ไม่ได้อธิบายให้กระจ่างชัดถึงระบบดังกล่าว ซึ่งจริง ๆ แล้วระบบการควบคุมการค้าของญี่ปุ่นดังกล่าวมีส่วนทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการค้าต่างประเทศค่อนข้างมาก ผู้เขียนควรได้กล่าวถึงบทบาทและอิทธิพลการดำเนินงานของบริษัทการค้าญี่ปุ่น ทั้งในแง่การค้าต่างประเทศและการลงทุนต่างประเทศด้วย เพราะบริษัทการค้าญี่ปุ่นมี

บทบาทอย่างสำคัญต่อการขยายตัวทางด้านการค้าต่างประเทศและการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่น การที่ผู้เขียนมิได้เจาะสู่ประเด็นหลักนี้จึงทำให้ข้อเขียนนี้ขาดประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาไป

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า ข้อเสนอนี้ของเรื่องนี้ที่ปรากฏในตอนท้ายนั้น มีลักษณะกว้างๆ ไม่เจาะจงซึ่งยากที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาการขาดดุลการค้าของไทยกับญี่ปุ่น และปัญหาการลงทุนของญี่ปุ่นในไทยให้เกิดผลจริงจังได้

โดยสรุป หนังสือ "รักเมืองไทยเล่ม 2" นี้ประกอบด้วยบทความทางเศรษฐกิจที่ครอบคลุมปัญหาทางเศรษฐกิจของไทยในแขนงต่างๆ ที่สำคัญได้กว้างขวางพอสมควร บทความที่ลงก็มีลักษณะเป็นเชิงวิเคราะห์และวิจัยซึ่งเหมาะสำหรับนักศึกษาเศรษฐกิจและผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะใช้อ้างอิง บทความบางเรื่องอาจมีสาระและลักษณะการวิเคราะห์ค่อนข้างยากสำหรับผู้ไม่มีภูมิหลังด้านเศรษฐศาสตร์

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าหากจะมีหน้าแนะนำผู้เขียนไว้ด้วยก็จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่านอีกประการหนึ่ง การจัดเชิงอรรถของทุกบทความน่าจะมีลักษณะเดียวกัน กล่าวคืออาจจัดโดยวิธีใดวิธีหนึ่งใน 2 วิธี คือ (ก) จัดเชิงอรรถไว้ตอนล่างสุดของแต่ละหน้าที่มีเชิงอรรถ หรือ (ข) จัดเชิงอรรถไว้ตอนท้ายของแต่ละบทความเรียงตั้งแต่เชิงอรรถที่ 1 ติดต่อกันจนถึงเชิงอรรถสุดท้าย

วิวัฒน์ชัย อัทธการ